

Emlékezés Bertha Sándorra (1796-1877), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Sándor Bertha (1796-1877), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

Bertha Sándor jogász, író és jeles közéleti személyiség Ete községben (Komárom vármegye) született 1796. április 7-én. 1877. február 4-én hunyt el Budapesten.

A Magyar Tudós Társaság, a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje 1839. november 23-án tartott ülésén választotta levelező tagjának. Levelező tagnak történt választását követően nem tartott székfoglaló előadást, mivel ez ekkor még nem volt kötelező és szokásos. Itt utalunk arra, hogy a Magyar Tudós Társaság első levelező és tiszteleti tagjainak megválasztására a Társaság 1831. február 14-én tartott nagygyűlésén került sor.

Bertha Sándor osztályba sorolására nem került sor, mivel erre a Magyar Tudós Társaság, mely az alapítástól kezdve hat osztályra tagozódott, első, 1830. november 17-én elfogadott alapszabálya nem adott lehetőséget, pontosabban nem írta elő. Egészen 1845-ig csak a rendes tagok osztályba sorolására került, pontosabban kerülhetett sor.

Bertha Sándor édesapja Bertha József, édesanyja Kalmár Erzsébet volt. Szülei azért költöztek el Felsőörből Komárom vármegyébe, mert édesapja elzálogosította az ottani birtokokat. Bertha Sándor gimnáziumi és bölcséleti tanulmányait Pápán végezte. Jogi tanulmányokat 1820-ban Pozsonyban a királyi jogakadémián folytatott. 1822-ben szerzett ügyvédi oklevelet.

1834. február 11-én vette feleségül Pesten balogi Baloghy Mária Anna Izabella Alexandrát, akinek szülei balogi Baloghy János és Géczy Anna voltak. Házasságukból hat gyermek született.

Bertha Sándor részt vett az 1825–1827. évi és az azokat követő pozsonyi országgyűléseken. Szerkesztette az 1832–1836. évi országgyűlésen a Kerületi Naplót. Ugyancsak ő fordította magyar nyelvre a latin nyelven szerkesztett úrbéri törvényeket.

Fontos megemlíteni, hogy Fáy Andrással együtt vállalt komoly szerepet az 1838. évi pusztító pesti árvíz után, az azt követő években a takarékpénztárak felállítását kezdeményező országos mozgalomban. Az első hazai takarékpénztárnak mindvégig választmányi tagja volt Bertha Sándor tagja volt továbbá az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, melynek működésében aktív részt vállalt.

A Széchenyi István által kezdeményezett pesti lovagegyesületnek Bertha Sándor volt az első titkára, és ebben a minőségben ő szerkesztette az első magyar Gyepkönyveket.

1834. november 14-én született meg Pesten második lánya, Bertha Heléna Erzsébet, aki később 1857-ben házasságot kötött szendrői Gőcze Bertalan vezérkari századossal, ügyvéddel. 1838. április 11-én Pesten született harmadik leánya, Bertha Anna, aki lőkösházi Tavaszy Antal ügyvéddel kötött házasságot.

Megemlítjük, hogy 1843. augusztus 19-én született hatodik és egyben utolsó gyermeke, második fia, Bertha Sándor volt. Az 1862-ben Párisban letelepedő, 1912-ben Párizsban elhunyt későbbi jeles zeneszerző, zongoraművész, Mosonyi Mihály tanítvány Bertha Sándor feladatának a nemzeti zene megteremtését tekintette.

Bertha Sándor 1848-ban tagja volt annak pesti bizottságnak, mely a kétforintos magyar bankjegyek biztosítása céljából a haza javára szánt arany, ezüst és más értékes ékszereket a városházánál az azokat felajánló személyektől átvette és összegyűjtötte. Ezekből került sor az állami pénzverdében a magyar ezüsthúszasok előállítására.

Bertha Sándor 1853-ig volt a Magyar Tudományos Akadémia ügyésze. 1853-tól egészen 1869-ig Magyar Tudományos Akadémia komoly felelősséggel járó pénztári ellenőri funkcióját töltötte be.

1860-tól fogva a Széchenyi István emlékszobára gyűlt pénzek kezelésével az arra illetékes országos bizottság Bertha Sándort bízta meg.

Bertha Sándor 1863-ban Andrássy György országbíró felhívására a királyi legfőbb ítélőszéknél pótbíráskodott öt éven át, egészen 1868-ig. Ezt a nem kis elfoglaltsággal és felelősséggel (1795-1855),járó munkát fizetés, javadalmazás nélkül látta el.

Bertha Sándor több hónapot töltött Németországban és Franciaországban. Németországban Münchenben, Drezdában, Berlinben, Stuttgartban és Karlsruheében töltött több hetet. Franciaországban Párizst és Versailles-t kereste fel.

Bertha Sándor a kor irodalmi társaságainak közkedveltégnek örvendő, tekintélyes tagja volt. Meghitt társa, barátja volt Vörösmarty Mihálynak és Fáy Andrásnak. Fontos megemlíteni, hogy Széchenyi István is bizalmába fogadta.

Megemlítjük, hogy több verse és értekezése jelent meg a széles körben olvasott Jelenkor és Társalkodó lapokban 1831 és 1834 között. A Tudománytárban 1836 és 1840 között jelentek meg munkái. Külön említést érdemel az Athenaeumban 1841. I. 7. számában publikált *Egy pillantás az 1830. országgyűlésre* című, ma is figyelemreméltó tanulmánya.

1839-től részt vett a Werbőczy István Tripartituma magyar nyelve való fordításában. Itt utalunk arra, hogy a Tripartitum fordítására a Magyar Tudományos Akadémia anyagi támogatásával került sor.

Bertha Sándor - Kemény József (1795-1855), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja mellett - az első között foglalkozott Magyarországon gazdaságtörténettel.

Érdemei elismeréseként 1868-ban miniszteri tanácsosi címet kapott. Kitüntették a Magyar Királyi Szent István-rend kiskeresztjével is.

Temetésére a Fiumei Úti Sírkertben került sor 1877. február 6-án. A Magyar Tudományos Akadémián Tóth Lőrinc, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja tartott Bertha Sándor fölött emlékbeszédet 1877. május 28-án. Sírját, mely 1921-től a Fiumei Úti Sírkert 26. parcellájában volt, sajnálatos módon felszámolták.

Bertha Sándor szépirodalmi és jogi munkái a XIX. században a magyarországi jogászok körében ismertek voltak és általános elismerésnek örvendtek. A jogi tanulmányokat is folytató, a közigazgatás különböző fórumain állást, a reformországgyűléseken egy évtizeden át aktív szerepet vállaló Bertha Sándor életpályája, munkássága szorosan kapcsolódik a Magyar Királyság közéletéhez. Tudományos eredményei és különösen Magyar Tudományos Akadémia érdekében kifejtett áldozatos munkássága a XXI. században is példaértékű és komoly figyelemre tarthat számot.

Bertha Sándor munkái

Declaratio pietatis, Pozsony, 1824 (költemény Orgler József tiszteletére)
Felséges császári magyar és cseh ország kir. örökös és austriai főherceg Józsefnak, Pozsony, 1827.; *Országgyűlési tárcza 1830ról*, Pest, 1843.; *Országgyűlési jegyzetek és Pozsonyi promenad* (1825) cím alatt a Pozsonyban akkor történekről írt tudnivalókat. Ezeknek a munkáknak a kiadását, kinyomtatását azonban a cenzúra nem engedélyezte. Ezért azokat kézirat formájában, ívenként közölhette igen szűk körben. Az első reform országgyűlés (diaeta) kezdetén egy "tisztelegő verset" írt a Magyar Tudós Társaságot 1825. november 3-án megalapítók - Széchenyi István, Vay Ábrahám, Andrassy György

és Károlyi György - tiszteletére. A *Corpus Juris*-t is lefordította magyar nyelvre egészen II. Ulászló (Magyarország és Horvátország királya 1490 és 1516 között) decretumáig. Fordítása sajnos csak kéziratban maradt, nem jelent meg nyomtatásban - hasonlóan *Az 1790. 26. t.-cz. történeti jegyzetekkel felvilágosítva és Figyelmeztetés az 1830-iki koronázó országgyűlésre* című munkájához, amely szintén csak kéziratban maradt fenn.

Felhasznált irodalom

Tóth Lőrinc: Bertha Sándor emlékezete, Budapest, 1877.; Gyüsi László: Egy hasznos élet a haza szolgálatában. Új Forrás 1977. és Széchenyi István levelei Bertha Sándorhoz. (Kiadja és bevezető tanulmánnyal ellátja Gyüsi László. Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Füzet. 1990-1991. (megjelenés: 1992).

Hamza Gábor
egyetemi tanár, az MTA rendes tagja
Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)
Állam- és Jogtudományi Kar
e-mail: gabor.hamza@ajk.elte.hu